

Nemzetállam-építés a gazdaságban

Etnikai homogenizálás, vagyonátrendezés és intézményi kapacitásvesztés Csehszlovákiában (1945–1948)*

ISTVÁN GAUČÍK

Nation-State Building Through the Economy: Ethnic Homogenization, Property Redistribution, and Institutional Capacity Loss in Czechoslovakia, 1945–1948

Keywords: economic nationalism; ethnic homogenization; property redistribution; national committees; national trusteeship; confiscation; population exchange; cooperatives; minority institutions; institutional capacity loss

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v28y2026i3.02>

A tanulmány azt vizsgálja, miként vált a gazdaság a szlovákiai magyarság történetében a nemzetállam-építés egyik legfontosabb területévé 1918–1948 között. A vizsgálat középpontjában az 1945–1948 közötti időszak áll, ugyanakkor a háború utáni folyamatokat a két világháború közötti kisebbségi gazdasági intézmények és szervezetek működésének összefüggésében értelmezi. A tanulmány alapvető tézise, hogy a gazdasági nacionalizmus nem csupán politikai eszme vagy ideológia volt, hanem a mindennapi kormányzás egyik eszköze a nemzetállami alapokon újjászerveződő Csehszlovákiában.

A helyi hatalmi szervek (nemzeti bizottságok), a kényszerigazgatás különböző formái (nemzeti gondnokság), valamint a központi pénzügyi és felszámolási intézmények együttesen olyan tulajdoni és intézményi átrendeződést idéztek elő, amely jelentősen gyengítette a magyar kisebbség gazdasági önszerveződésének lehetőségeit. A tanulmány ezért a „lemorzsolódás” fogalmát nem elsősorban demográfiai értelemben használja, hanem intézményi és gazdasági kapacitásvesztésként értelmezi. Ide tartozott a szövetkezeti hálózatok és magyar pénzintézetek felszámolása, a tulajdon feletti rendelkezés.

* A tanulmány a Szlovák Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében (Historický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i.) a következő kutatási program keretén belül készült: APVV-22-0205 A történettudomány és a történeti gondolkodás problémái Szlovákiában. „Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-22-0205 Problémy dejín historiografie a myslenia o dejinách na Slovensku.”

kezési jog korlátozása, valamint a korábban felhalmozott szervezeti tudás és bizalmi kapcsolatok meggyengülése.¹

A tanulmány nem a háború utáni vagyonekbozások, kényszerigazgatási eljárások vagy a lakosságcsere teljes körű empirikus rekonstrukciójára vállalkozik. Célja elsősorban olyan értelmezési keret kialakítása, amely a szlovákiai magyarság 1945 utáni helyzetét az intézményi és gazdasági kapacitásvesztés szempontjából teszi vizsgálhatóvá. A konkrét példák ezért nem önmagukban állnak, hanem egy tágabb elemző modell illusztrációiként jelennek meg. A dolgozat szintetizáló jellegű. A tanulmány nem egyetlen intézmény vagy régió részletes elemzésére vállalkozik, hanem különböző források és szakirodalmi eredmények összekapcsolásával egy tágabb értelmezési keret kialakítására törekszik.

A lakosságcsere pénzügyi hátterének bemutatásával amellett érvelek, hogy a kényszerszermigráció folyamata nem érthető meg a pénzreformok, az árfolyam-politika, a számlazárások és a betétkezelési szabályok figyelembevétele nélkül. Az áttelepítések ugyanis nemcsak emberek, hanem vagyonok, megtakarítások és tulajdonjogok mozgását is jelentették.

A szlovákiai magyar tapasztalat ezért nem csupán helyi vagy kisebbségtörténeti esetként értelmezhető, hanem olyan kelet-közép-európai példaként, amely több nemzetközi történeti vitához is kapcsolódik. Ide tartoznak a kényszerszermigrációk és a tulajdonviszonyok összefüggései, a kényszerigazgatás (*Treuhand*²) működése, a háború utáni állampépítés mindennapi gyakorlata, valamint az elkobzás, az újraelosztás és az újjáépítés politikai gazdaságtörténete.

Miért éppen a gazdaság?

A kisebbségtörténeti munkák többnyire a nyelvhasználatra, az iskolaügyre, a politikai jogokra és a kulturális intézményekre összpontosítanak. A szlovákiai magyarság 20.

1 A „lemorzsolódás” fogalmának ilyen értelmezése nem előzmény nélküli. A *Lemorzsolódó kisebbség* című monográfiámban már részletesen elemeztem, hogy a szlovákiai magyarság 1945 utáni veszteségei nem pusztán demográfiai vagy politikai természetűek voltak, hanem intézményi és gazdasági kapacitásvesztésként is értelmezhetők. Külön figyelmet fordítottam a szövetkezeti hálózatok és a magyar pénzintézetek felszámolására, a rendelkezési jogok korlátozására, a nemzeti gondnokságok rendszerére, valamint arra a folyamatra, amely a bizalmi tőke, a szervezeti rutinok és a gazdasági önszerveződés kereteinek széttérüléséhez vezetett. Az itt használt „lemorzsolódás” fogalma tehát egy korábban már kidolgozott értelmezési keret továbbgondolásának és fogalmi pontosításának tekinthető. Vö. Gaučík 2013.

2 A *Treuhand* jelentése nagyjából „bizalmi kezelés” vagy „gondnoki vagyonkezelés”. A háború utáni kelet-közép-európai gyakorlatban olyan rendszert jelölt, amikor az állam egy elkobzott vagy „felfüggesztett” vagyon kezelésére ideiglenes gondnokot nevezett ki. A tulajdonos formálisan sokszor még létezett, de a rendelkezési jogot elveszítette, és a vagyon felett a kijelölt kezelő vagy állami szerv döntött. A *Treuhand* így a kényszerigazgatás és a háború utáni tulajdoni átrendezés egyik fontos eszközévé vált.

század első felének történetében azonban a gazdaság legalább ilyen fontos szerepet játszott. A földtulajdon, a hitelhez jutás, az ellátás vagy a gazdasági szervezetek működése nemcsak a mindennapi megélhetés feltételeit határozta meg, hanem a politikai beavatkozások egyik legfontosabb területét is jelentette. A kisebbségi lét ezért nem csupán identitás- és jogtörténeti kérdés volt, hanem a mindennapi anyagi élet tapasztalata is, hozzáférés a földhöz, a lakáshoz, a megtakarításokhoz, a munkához, az árukhoz és a különböző intézményi szolgáltatásokhoz.

A tanulmány a „lemorzsolódás” fogalmát nem népeségcsökkenésként értelmezi. Azt állítja, hogy 1945 után a szlovákiai magyarság jelentős intézményi és gazdasági veszteségeket szenvedett el. A közösség fokozatosan elveszítette saját gazdasági intézményeit, szövetkezeteit, pénzintézeteit és a vagyon feletti rendelkezés lehetőségét. Ezzel párhuzamosan meggyengültek azok a bizalmi kapcsolatok és szervezeti tapasztalatok is, amelyek korábban a gazdasági önszerveződés alapját jelentették. A folyamat nem egyszeri beavatkozás eredménye volt, hanem egymásra épülő intézkedések sorozata. A kényszerigazgatás, az elkobzások, a vezetők eltávolítása, a betétek zárolása és a pénzügyi mozgástér korlátozása együttesen szűkítették a közösség mozgásterét, és hosszú távon is rontották az intézményi újjászerveződés lehetőségeit.

A második világháború utáni cseh és szlovák államépítés nemcsak politikai és ideológiai fordulat volt, hanem a tulajdonviszonyok és intézményi keretek átfogó átrendezése is. A magyar kisebbségi intézmények felszámolása, a vagyon feletti rendelkezési jog korlátozása és a pénzügyi mozgástér beszűkítése a nemzetállami program gazdasági oldalát jelentette. E folyamatok nemcsak törvényekben és rendeletekben hagytak nyomot, hanem mérlegekben, betétkönyvekben, leltárakban, árfolyam-szabályozásokban és átadás-átvételi jegyzőkönyvekben is. A nemzetállam-építés így a gazdasági élet mindennapi működésében is kézzelfogható formát öltött.

Gazdasági nacionalizmus és kapacitásrombolás

A gazdasági nacionalizmus a vizsgált korszakban nem egyszerűen politikai ideológia volt, hanem a gazdasági és társadalmi viszonyok alakításának egyik eszköze. Lényege abban állt, hogy a nemzeti hovatartozás egyre nagyobb szerepet kapott a tulajdonhoz, a gazdasági pozíciókhoz és az erőforrásokhoz való hozzáférésben. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy az állam és a helyi hatóságok befolyásolták, ki számít megbízható személynek, ki tölthet be vezető tisztséget, ki birtokolhat földet vagy vállalatot, illetve ki rendelkezhet saját vagyonával.

A háború után a cseh és szlovák gazdasági nacionalizmus három területen vált különösen láthatóvá.

Az első a tulajdonviszonyok átalakítása volt. Nem pusztán tulajdonosváltásokról volt szó, hanem arról, hogy az állam egyre nagyobb ellenőrzést szerzett a vagyon felett. A rendelkezési jog korlátozása, a zárolások, az elkobzások és a különböző állami ala-

pok működése azt mutatja, hogy a tulajdon egyre inkább politikai és közigazgatási kérdéssé vált.

A második terület a kényszerigazgatás rendszere volt. A nemzeti gondnokságot ideiglenes intézkedésként vezették be, a gyakorlatban azonban tartós következményekkel járt. Lehetővé tette, hogy az állam fokozatosan átvegye az ellenőrzést intézmények és vagyonelemek felett, miközben a korábbi tulajdonosok egyre kevésbé rendelkeztek saját javaikkal.

A harmadik terület a kisebbségi intézmények működési feltételeinek meggyengítése volt. A szövetkezetek, bankok és gazdasági szervezetek elveszítették vezetőiket, korábbi működési kereteiket és önállóságuk jelentős részét. A szervezetek sok esetben formálisan tovább léteztek, tényleges döntési mozgásterük azonban erősen beszűkült.

A tanulmány ezt a folyamatot intézményi és gazdasági kapacitásvesztésként értelmezi. Egy közösség erejét nemcsak a birtokolt vagyon határozza meg, hanem azok az intézmények, szabályok, szakmai ismeretek és bizalmi kapcsolatok is, amelyek lehetővé teszik a gazdasági önszerveződést. A vagyonvesztés önmagában még pótolható lehet. Ha azonban ezzel együtt megszűnnek a szervezeti hálózatok, eltűnik a vezetői tapasztalat, meggyengülnek a pénzügyi intézmények és felbomlanak a bizalmi kapcsolatok, akkor a közösség hosszú távon is nehezebben képes saját intézményeinek fenntartására és újjászervezésére.

Mihez kapcsolódik a szlovákiai magyar eset?

A második világháború utáni Kelet-Közép-Európát az angol és a német történetírás több, egymással összefüggő nézőpontból vizsgálja. A kutatások középpontjában a kényszmigrációk, az etnikai homogenizálás, a tulajdonelkobzás és az erőforrások újraelosztása áll. Emellett egyre nagyobb figyelem irányul a háború utáni államépítés mindennapi működésére, vagyis arra, miként érvényesültek a politikai döntések a helyi közigazgatás, a konfliktusok és a hétköznapi adminisztráció szintjén. Ebben az összefüggésben a dél-szlovákiai magyar tapasztalat nem elszigetelt eset, hanem több folyamat metszéspontjának tekinthető, hiszen egyszerre kapcsolódik a tulajdonrendezéshez, a kényszerigazgatáshoz, a migrációhoz és a helyi hatalom átalakulásához. (Glassheim 2000, 463–486. p.; Kittel–Möller 2006, 541–581. p.; Ther 2011, 24–32. p.; Hořený 2024, 777–780. p.)

A német nyelvű szakirodalom elsősorban a kényszerigazgatás és a vagyonkezelés működésére összpontosít. Különösen fontos szerepet kapnak a *Treuhand* típusú megoldások, az ideiglenes vagyonkezelés formái és az állami szervek közötti hatásköri konfliktusok. A kutatások hangsúlyozzák, hogy a háború utáni tulajdonrendezés nem egyszeri aktus volt, hanem hosszú, gyakran elhúzódó adminisztratív folyamat. A jogi bizonytalanság és az átmeneti vagyonkezelés sok esetben önmagában is hozzájárult a korábbi tulajdonosi és szervezeti struktúrák felbomlásához. A vagyonkezelés technikái

rádásul politikai szűrőként is működtek, hiszen a lojalitás, az etnikai besorolás és a politikai megbízhatóság közvetlenül befolyásolta a tulajdon feletti rendelkezés lehetőségeit. (Horčíčka 2017, 299–305. p.; Suppan 2003, 74–84. p.; Kittel–Möller 2006, 541–581. p.)

Az angolszász történetírás ezzel szemben elsősorban a kényszerszermigráció és a vagyon összefüggéseire helyezi a hangsúlyt. E megközelítés szerint a kitelepítések és lakosságcserek nemcsak emberek, hanem tulajdonok, megtakarítások és gazdasági erőforrások mozgását is jelentették. A kutatások rámutatnak, hogy a lakások, földbirtokok, üzletek és bankbetétek sorsa ugyanolyan fontos része volt ezeknek a folyamatoknak, mint maguknak az áttelepítéseknek. A vagyon elvesztése vagy ideiglenes kezelése sok esetben tartós társadalmi átrendeződéshez vezetett, miközben új helyi elitek és kedvezményezett csoportok emelkedtek fel.³ Ebben az értelmezésben a vagyon nem pusztán gazdasági kategória, hanem a társadalmi biztonság, az állampolgári státus és a közösségi integráció egyik alapfeltétele. (Glassheim 2000, 463–486. p.; Ther 2011, 24–32., 83–86. p.)

A jelen tanulmány e két megközelítést kapcsolja össze. A kényszerigazgatás technikái, a vagyonelkobzások, a zárolt betétek és a lakosságcsere nem külön történetek, hanem ugyanannak a háború utáni átalakulásnak az összefüggő elemei. Aki elveszítette otthonát vagy áttelepítésre kényszerült, gyakran egyúttal a vagyonához, megtakarításaihoz és gazdasági kapcsolataihoz sem fért hozzá. A tanulmány ezért a háború utáni változásokat egyszerre vizsgálja a politikai döntések, a gazdasági átrendeződés és a mindennapi társadalmi tapasztalatok felől. Ebben a megközelítésben a kisebbségi vagyonvesztés nem mellékes következmény, hanem a nemzetállami átalakulás egyik központi eleme.⁴

-
- 3 *A property of displacement* fogalma éppen erre a kapcsolatra utal. A kényszerszermigrációk nemcsak emberek, hanem vagyonok mozgását is jelentik. A kitelepítések és lakosságcserek során házak, földek, betétek és üzletek kerülnek zárolásra vagy új tulajdonoshoz. Az angolszász történetírás ezért a migrációt tulajdoni és gazdasági átrendeződésként is értelmezi. A fogalom jól alkalmazható a háború utáni kelet-közép-európai vagyonelkobzások vizsgálatára.
 - 4 Az angol és a német historiográfiában külön kutatási irány foglalkozik a kényszerszermigráció nyilvános emlékezetével. A dokumentációs projektek, múzeumok, emlékhelyek és emlékeztetpolitikai viták azt mutatják, hogy a kitelepítés és a tulajdonvesztés kérdése messze túlmutat a jogi vagy adminisztratív problémákon. Nemcsak arról szólt, hogy ki milyen vagyont veszített el, hanem arról is, hogyan lehetett új életet kezdeni és miként alakult át az érintett közösségek önképe és történeti emlékezete. Ezekben a vitákban gyakran egyszerre jelenik meg az áldozatiság, a felelősség, az igazságtétel és a történelmi legitimáció kérdése. A háború utáni átmenetek ezért Kelet-Közép-Európában ritkán elemezhetők egyetlen nemzeti narratíva keretében. Sokkal inkább egymásra rakódó tapasztalatok, eltérő emlékezetek és párhuzamos történetek összetett hálózatát alkotják. (Schlögel 2003, 5–12. p.; Ther 2003, 36–41. p.)

Módszertani és értelmezési keret

A háború utáni tulajdoni és pénzügyi átalakulások nem érthetők meg pusztán a politikai döntések vagy a jogszabályok alapján. A rendeletek, elkobzások és pénzreformok mögött olyan intézmények és pénzügyi szabályok működtek, amelyek közvetlenül befolyásolták az emberek mindennapi gazdasági lehetőségeit. Ezért a tanulmány nemcsak arra keresi a választ, milyen döntések születtek, hanem arra is, miként valósultak meg a gyakorlatban a helyi és központi hatóságok szintjén.

Külön figyelmet kap a nemzeti bizottságok, az elkobzási és felszámolási szervek, valamint a pénzügyi felügyelet működése. A háború utáni államépítés ugyanis korántsem volt egységes vagy zökkenőmentes folyamat. A politikai célok és a közigazgatási végrehajtás gyakran eltérő logika szerint működtek. A hatásköri viták, az elhúzóódó átadások, a párhuzamos döntések és az informális megállapodások a korszak mindennapjaihoz tartoztak. A lakáselosztás, a vagyon újrafelosztása vagy a nemzetiségi konfliktusok sok esetben közigazgatási döntéseken keresztül alakultak tartós tulajdoni és intézményi változásokká.

A tanulmány abból indul ki, hogy a pénzügyi szabályozás a korszak egyik fontos hatalmi eszköze volt. Az átváltási rendszerek, a számlazárlatok, a betétkezelési előírások és az árfolyam-politika közvetlenül befolyásolták, ki férhetett hozzá saját vagyonához, és ki veszítette el annak ellenőrzését. A pénzügyi intézkedések ezért nem pusztán technikai részletek voltak, hanem a tulajdon, a mobilitás és a gazdasági mozgáster szabályozásának eszközei. A zárolások, az elszámolási rendszerek és a vagyonkezelés kérdései szorosan összefonódtak a háború utáni társadalmi és politikai átalakulással.

A helyi szövetkezetek, bankok és gazdasági szervezetek példái jól megmutatják, hogyan jelentek meg ezek a folyamatok a mindennapi életben. A tagság számának csökkenése, a vezetők lecserélése vagy a döntések központosítása nemcsak intézményi változást jelentett, hanem a korábban kialakult közösségi működési formák meggyengülését is. Éppen ezért a háború utáni átalakulások nem érthetők meg a két világháború közötti kisebbségi gazdasági önszerveződés intézményi hátterének ismerete nélkül.

Kisebbségi önszerveződés és intézményi tudás (1918–1938)

A két világháború között a szlovákiai magyar közösség több intézményi formát alakított ki gazdasági pozícióinak megőrzésére. A szövetkezetek és a helyi pénzintézetek nem csupán szolgáltatásokat nyújtottak, hanem a közösségi önszerveződés és önfenntartás fontos kereteit jelentették. (Gaučík 2008, 31–62. p.)

A fogyasztási szövetkezetek a beszerzés, az ellátás és a helyi árképzés révén járultak hozzá a mindennapi megélhetés biztonságához. A tagság egyszerre jelentett gazda-

sági előnyt és közösségi kötődést. A kis- és középparaszti rétegek olyan intézményekhez kapcsolódhattak, amelyek működését saját választott vezetőik és belső szabályaik alakították.

A központi koordinációt végző szervezetek – köztük a Hanza Szövetkezeti Áruközpont – feldolgozási, tárolási és értékesítési feladatokat láttak el. Ezzel olyan gazdasági hálózatot hoztak létre, amely összekapcsolta a falusi termelőket, a kisvárosi kereskedőket és a helyi értelmiséget. Működésük alapját nemcsak a gazdasági érdekek, hanem a személyes kapcsolatok és a kölcsönös bizalom is jelentette.

Hasonló szerepet töltöttek be a regionális szinten működő pénzügyintézetek. A hitelhez jutás és a megtakarítások kezelése a vállalkozások működésének, a gazdaságok fejlesztésének és a családok jövőtervezésének alapvető feltétele volt. A bankok igazgatóságaiban gyakran ugyanazok a helyi vezetők jelentek meg, akik kulturális egyesületekben, iskolafenntartásban vagy közeleti szerepvállalásban is aktívak voltak. A gazdasági és közösségi élet szereplői ezért sok esetben ugyanazon személyi körökre épültek.

A két világháború közötti időszak egyik fontos eredménye az volt, hogy ezek az intézmények jelentős működési tapasztalatot halmoztak fel. Kialakultak a könyvelési és ellenőrzési gyakorlatok, a vezetési struktúrák és azok a szakmai ismeretek, amelyek lehetővé tették a kisebbségi gazdasági önszerveződést. A közösség intézményei megtanultak korlátozott erőforrások és változó politikai környezet mellett is működni.

1945 után azonban ez az intézményi háttér már nem értéknek, hanem problémának számított az új államhatalom szemében. A magyar szövetkezetek, bankok és gazdasági szervezetek vagyona, kapcsolatrendszere és vezetői köre egyre inkább a politikai lojalitás kérdésével kapcsolódott össze. Azok az intézmények, amelyek korábban a közösségi önszerveződés alapját jelentették, fokozatosan ellenőrzés, átalakítás vagy felszámolás alá kerültek.

Határváltozások, pénzügyi átmenetek, bizonytalanságok (1938–1945)

A térség 1938 utáni történetében a politikai fordulatok jelentős pénzügyi és tulajdoni következményekkel jártak. A határváltozások nyomán a lakosság rövid idő alatt több állami, jogi és pénzügyi rendszerhez volt kénytelen alkalmazkodni. A közigazgatás, az adózás, a banki szabályozás és a pénzforgalom feltételei gyors ütemben változtak, ami különösen a vállalkozók, kereskedők és gazdálkodók számára teremtett bizonytalan helyzetet. Egy család vagy vállalkozás mozgástere egyre inkább attól függött, milyen pénznemben tartotta megtakarításait, rendelkezett-e a szükséges engedélyekkel, illetve képes volt-e igazolni tulajdonjogát.

A háborús évek során a magyar állam fokozatosan kiterjesztette ellenőrzését a gazdasági élet felett. Erősödött a pénzforgalom, a bankbetétek és az árumozgás állami felügyelete, miközben a különböző nyilvántartások, bejelentési kötelezettségek és engedélyezési eljárások egyre részletesebb információkat szolgáltattak a hatóságok

számára. A pénzügyi adminisztráció így nemcsak a gazdasági folyamatok ellenőrzésének eszközévé vált, hanem a vagyon, a tulajdonosok és a gazdasági kapcsolatok feltérképezését is lehetővé tette. (Gaučík 2022, 311–328. p.)

A háború végén a pénzreformok és a különböző pénzügyi korlátozások tovább erősítették ezt a tendenciát. A lakosságnak be kellett jelentenie készpénzét, megtakarításait és bankszámláit, miközben a pénzügyi tranzakciók egyre nagyobb része immár csehszlovák állami ellenőrzés alá került. A vagyonhoz való hozzáférés így fokozatosan elveszítette kizárólag gazdasági jellegét. Egyre inkább összekapcsolódott az állampolgári státussal, a politikai megítéléssel és a nemzeti hovatartozással is.

A háborús évek tapasztalatai ugyanakkor előrevetítették, hogy a pénz, a tulajdon és a gazdasági mozgástér kérdései egyre szorosabban kapcsolódnak az állami beavatkozáshoz. Az állam szerepe a gazdaság irányításában és ellenőrzésében jelentősen megnőtt, miközben a lakosság számára mindennapi tapasztalattá váltak a különböző korlátozások, engedélyezési eljárások és pénzügyi szabályozások. A háború utáni csehszlovák intézkedések ebből a szempontból új politikai célokat követtek, de egy olyan közegben jelentek meg, amelyet már korábban is erős állami jelenlét és fokozott gazdasági ellenőrzés jellemezett. A korszakváltás tehát nem intézményi folytonosságot, hanem a pénzhez, a tulajdonhoz és a gazdasági mozgástérhez való viszony alapvető átértelmezését hozta magával.

Kényszerigazgatás és elkobzás 1945 után

A nemzeti bizottságok a háború utáni csehszlovák államépítés legfontosabb helyi intézményei közé tartoztak. Nem csupán végrehajtották a központi döntéseket, hanem aktívan részt vettek a vagyon és az erőforrások újraelosztásában is. Rajtuk keresztül dőlt el, ki kap lakást, üzlethelyiséget vagy gondnoki megbízást, és ki férhet hozzá az elkobzott készletekhez, javakhoz. A lakáshiány, a személyes konfliktusok és a gazdasági érdekek gyakran nemzetiségi és politikai kérdésként jelentek meg előttük. A „megbízhatóság” és a „nemzetiség” kategóriái így közvetlenül beépültek a mindennapi döntéshozatalba. (Jaura 1975)

A tulajdon korlátozásának egyik legfontosabb eszköze a nemzeti gondnokság intézménye volt. A tulajdonos sok esetben formálisan megmaradt, a vagyon feletti rendelkezési jog azonban az állam által kijelölt gondnokhoz került. Az intézkedést ideiglenesnek szánták, a gyakorlatban mégis tartós következményekkel járt. A vagyon használat, működtetése és átalakítása adminisztratív döntések sorozatától függött, miközben a magyar közösség fokozatosan elveszítette saját gazdasági erőforrásai feletti ellenőrzést. A gondnokok kinevezése ráadásul gyakran nem szakmai, hanem politikai és nemzetiségi szempontok alapján történt, ami tovább növelte a működési zavarokat és a bizalmatlanságot. (Kittel–Möller 2006, 541–549. p.)

Az elkobzások hivatalos indoklása rendszerint a rendteremtésre és az újjáépítésre hivatkozott. A vagyon azonban nem tűnt el, hanem új tulajdonosi és hatalmi viszonyok közé került. Egy részét állami kezelésbe vették, más részét telepesek, hivatalok vagy újonnan létrehozott, „nemzetileg megbízható” szervezetek kapták meg. A Hanza galántai központjának példája jól mutatja ezt a folyamatot. A feldolgozó üzemek, raktárak és irodák tovább működtek, de már más intézményi és tulajdoni keretek között. A redistribúció így a háború utáni államépítés egyik fontos anyagi alapjává vált. (Gaučík 2013, 232–234. p.)

A rendszer működése ugyanakkor korántsem volt zökkenőmentes. Több hivatal, alap és állami szerv igyekezett ugyanazokat a vagyonelemeket ellenőrizni, ami hatásköri vitákhoz, elhúzódó átadási folyamatokhoz és nyilvántartási problémákhoz vezetett. Az intézmények gyakran átmeneti állapotban rekedtek, a termelés és az ellátás akadózott. Mindez jól példázza a „költséges nacionalizmus” jelenségét. Az etnikai és politikai célok érvényesítése nemcsak a kisebbségi közösségek gazdasági pozícióit gyengítette, hanem az államnak szervezeti és gazdasági veszteségeket is okozott. A redistribúció ára így nemcsak politikai, hanem a mindennapi gazdasági működés szintjén is érzékelhető volt.

A csehszlovák–magyar lakosságcsere pénzügyi háttere

A lakosságcsere nemcsak politikai és demográfiai folyamat volt, hanem jelentős vagyoni és pénzügyi átrendeződéssel is járt. Az államnak nemcsak az áttelepítések megszervezéséről kellett gondoskodnia, hanem a hátrahagyott és az átvitt vagyon, a bankbetétek, az ingatlanok és a különféle pénzügyi követelések kezeléséről is. A migráció így szorosan összekapcsolódott a tulajdonjog, a pénzügyi szabályozás és az állami ellenőrzés kérdéseivel. A kényszermigrációk története nem választható el a vagyon, a jogállás és a gazdasági erőforrások újraelosztásának kérdésétől. (Vadkerty 1999; Szabó 2007, 92–100. p.; Ther 2011, 83–86. p.)

A lakosságcsere gazdasági dimenziója különösen jól megfigyelhető a pénzügyi szabályozás területén. Nem volt közömbös, hogy az áttelepülők mennyi készpénzt vihetek magukkal, milyen feltételekkel válhatták át megtakarításaikat, vagy hozzáférhettek-e korábbi bankszámláikhoz és betéteikhez. Sok esetben a vagyon formálisan megmaradt, de a tulajdonos nem rendelkezhetett vele szabadon. A megtakarítások gyakorlati értéke ezért gyakran attól függött, hogy az érintettek mikor és milyen feltételek mellett férhettek hozzá saját pénzükhöz.

A zárolt betétek története jól mutatja az állami ellenőrzés és a mindennapi szükségletek közötti feszültséget. Az állam a pénzmozgások ellenőrzését, a pénzügyi stabilizációt és az információszerzést tartotta szem előtt, míg az áttelepülők számára a megtakarításokhoz való hozzáférés az újrakezdés egyik alapfeltétele volt. A két szempont

gyakran ütközött egymással, és ez a feszültség végigkísérte a lakosságcsere teljes folyamatát.

A vitás kérdések rendezésére létrehozott vegyes bizottságok fontos szerepet játszottak, lehetőségeik azonban korlátozottak voltak. Az árfolyamok, a zárolt számlák, az ingatlanok értékelése és az értékpapírok kezelése számos elhúzódó konfliktust eredményezett. A lassú ügyintézés és a bizonytalan szabályozás sok esetben informális megoldások keresésére ösztönözte az érintetteket. A lakosságcsere így nemcsak áttelepítést jelentett, hanem hosszan elhúzódó pénzügyi bizonytalanságot is. A zárolt vagyonok, a nehezen hozzáférhető megtakarítások és a vitatott elszámolások története szorosan hozzátartozik a folyamat társadalmi tapasztalatához.

A lakosságcsere ezért nem csupán népességmozgásként, hanem pénzügyi és tulajdoni átrendeződésként is értelmezhető, amely alapvetően befolyásolta az áttelepítettek gazdasági mozgásterét.

A szövetkezeti világ felszámolása – hálózati kapacitásrombolás

A magyar fogyasztási szövetkezetek állami ellenőrzés alá vonása a háború utáni időszak egyik legjelentősebb gazdasági és társadalmi változását jelentette. Nem pusztán egyes intézmények megszüntetéséről vagy vagyonuk átvételéről volt szó, hanem egy olyan szervezeti hálózat meggyengítéséről, amely a két világháború között a szlovákiai magyar közösség gazdasági önszerveződésének egyik legfontosabb pillérévé vált. (Gaucsik 2008, 11–74. p.)

A helyi, főképpen fogyasztási szövetkezetek nemcsak árubeszerzéssel és értékesítéssel foglalkoztak. Hozzájárultak a falvak és kisvárosok ellátásához, hitelt nyújtottak, összekapcsolták a termelőket és a fogyasztókat, valamint olyan fórumot biztosítottak, ahol a tagság saját gazdasági ügyeiről dönthetett. Működésük a kölcsönös bizalomra és a helyi részvételre épült. A tagság nem egyszerű ügyfélkört jelentett, hanem olyan közösséget, amelynek tagjai tulajdonosként és döntéshozóként is jelen voltak az intézmény életében.

A kisebbségi magyar szövetkezeti rendszer központi eleme a Hanza Szövetkezeti Áruközpont volt, amely beszerzési, tárolási, feldolgozási és értékesítési feladatokat látott el. A Hanza összekapcsolta a helyi szövetkezeteket, koordinálta működésüket, és olyan gazdasági hátteret biztosított számukra, amelyet önállóan nem tudtak volna megteremteni. A szervezet jelentős infrastruktúrával rendelkezett, raktárakat, feldolgozóüzemeket, hűtőházakat és kereskedelmi létesítményeket működtetett. Ennél is fontosabb azonban, hogy a helyi gazdasági szereplők közötti együttműködés egyik legfontosabb szervezőközpontja volt.

A háború után a Hanza és a hozzá kapcsolódó szövetkezeti hálózat már nem egyszerű gazdasági szereplőként jelent meg az államhatalom szemében. A hatóságok olyan intézményi központot láttak benne, amely jelentős vagyonnal, önálló kapcsolat-

rendszerrel és kiterjedt társadalmi beágyazottsággal rendelkezett. A szervezet vezetőinek eltávolítása, internálása vagy büntetőeljárás alá vonása ezért nem csupán személyi kérdés volt, hanem a hálózat működőképességének tudatos meggyengítését szolgálta. A vagyon átvétele mellett a szervezet működéséhez szükséges tapasztalat, helyismeret és kapcsolatrendszer is sérült.

A folyamat jól szemlélteti a kapacitásrombolás fogalmát. Egy intézmény működése ugyanis nem kizárólag az épületeken, a készleteken vagy a pénzügyi eszközökön múlik. Legalább ilyen fontos a vezetők tapasztalata, a szakértelem, a kialakult munkafolyamatok és a bizalmi kapcsolatok rendszere. Amikor ezek megszakadnak vagy szétzilálódnak, az intézmény akkor is elveszítheti működőképességét, ha vagyona formálisan továbbra is létezik.

A szövetkezetek tagságának átalakítása hasonló problémákat eredményezett. Az áttelepítettek vagy reszlovakizált személyek bevonása önmagában nem tudta pótolni a korábbi közösségi kapcsolatokat és működési tapasztalatokat. A tagság jelentős része elveszítette bizalmát az intézményekben, miközben a vezetői pozíciók betöltésében egyre nagyobb szerepet kaptak a politikai és nemzetiségi szempontok. A reszlovakizáció így nemcsak identitáspolitikai, hanem gazdasági jelentőséggel is bírt, hiszen közvetlenül befolyásolta a tagsági jogviszonyokat és a vezetői szerepek betöltését.

Bár a szövetkezeti demokrácia formális keretei sok esetben fennmaradtak, a döntések egyre inkább a helyi közösségeken kívül születtek meg. A korábbi önkormányzati jelleg fokozatosan háttérbe szorult, helyét pedig az állami ellenőrzés és a központi irányítás vette át. Ennek következtében csökkent a tagság aktivitása, gyengült a közösségi részvétel, és fokozatosan eltűntek azok a helyi kezdeményezések, amelyek korábban a szövetkezeti mozgalom erejét adták.

A szövetkezeti világ felszámolása ezért nem egyszerűen tulajdonátrendezést jelentett. Egy olyan gazdasági és társadalmi infrastruktúra bomlott fel, amely évtizedeken keresztül biztosította a magyar közösség gazdasági önszerveződését. A veszteség nemcsak az elkobzott vagyonban mérhető, hanem a megszakadt kapcsolatokban, az elveszett szervezeti tudásban és a meggyengült közösségi együttműködésben is.

A magyar pénzintézetek felszámolása – központosítás és vagyontranszfer

A magyar pénzintézetek felszámolása a háború utáni átalakulás egyik legfontosabb és legérzékenyebb területe volt. A típusuk szerint letéti bankok ugyanis nem csupán pénzügyi szolgáltatóként működtek, hanem a gazdasági önszerveződés fontos intézményei voltak. Hiteleket nyújtottak, betéteket kezeltek, finanszírozták a vállalkozásokat és a gazdaságokat, ugyanakkor összekapcsolták a helyi társadalom különböző szereplőit is. A bankok körül olyan kapcsolati háló alakult ki, amelyben vállalkozók, földbirtokosok, kereskedők, ügyvédek és értelmiségiek egyaránt jelen voltak.

A pénzügyintézetek vezetésében való részvétel társadalmi tekintélyt és helyi befolyást jelentett. Az igazgatóságok és felügyelőbizottságok gyakran ugyanazokra a személyekre épültek, akik kulturális egyesületekben, iskolafenntartásban vagy a helyi község más területein is szerepet vállaltak. A bankok ezért nem elszigetelt gazdasági intézmények voltak, hanem a helyi társadalom egyik szervezőközpontját alkották.

A háború utáni központosítás ezt a rendszert fokozatosan felszámolta. A betétek, a hitelügyek és a pénzügyi döntések egyre inkább állami ellenőrzés alá kerültek, miközben a helyi közösségek elveszítették befolyásukat saját gazdasági intézményeik felett. A folyamat nemcsak a pénzügyi mozgások ellenőrzését jelentette, hanem a döntési jogkörök áthelyezését is. Azok a kérdések, amelyekről korábban helyben döntöttek, fokozatosan távolabbi közigazgatási és pénzügyi központok hatáskörébe kerültek.

A tulajdonátrendezés a települések fizikai terében is jól nyomon követhető. A bankok székházai, irodái és egyéb ingatlanjai új funkciót kaptak. Sok esetben nemzeti bizottságok, állami hivatalok vagy más közintézmények költöztek az épületekbe. A korábbi pénzügyi infrastruktúra így az új államhatalom működésének anyagi hátterévé vált. A nemzetállami átalakulás nemcsak jogszabályokban és politikai döntésekben jelent meg, hanem a városi térben is láthatóvá vált: ugyanazok az épületek, amelyek korábban a helyi gazdasági önszerveződést szolgálták, később az állami közigazgatás és ellenőrzés központjaivá lettek.

A felszámolás folyamata ráadásul elhúzódó adminisztratív eljárásokkal járt. A leltározások, vagyonértékelések, zárolások és átadás-átvételi folyamatok gyakran éveken át tartottak. Ez nemcsak jogi bizonytalanságot eredményezett, hanem megnehezítette a gazdasági szereplők mindennapi működését is. A vállalkozók elveszítették megszokott hitelforrásaikat, a betétesek nehezebben értek hozzá megtakarításaikhoz, a helyi gazdasági kapcsolatok pedig fokozatosan fellazultak.

A bankok felszámolása ezért nem pusztán intézménytörténeti vagy pénzügyi kérdésként értelmezhető. A folyamat egy olyan gazdasági és társadalmi infrastruktúrát érintett, amely hosszú időn keresztül biztosította a helyi közösségek működését. A veszteség nemcsak az átvett vagyonban vagy megszüntetett intézményekben mérhető, hanem azokban a kapcsolatokban, információs csatornában és együttműködési formákban is, amelyek a helyi gazdasági élet szerveződésének alapját jelentették. A pénzügyintézetek felszámolása így a kisebbségi gazdasági autonómia jelentős szűkülését eredményezte, és hozzájárult azoknak a szervezeti kapacitásoknak a leépüléséhez, amelyek a két világháború között a közösségi önszerveződés fontos feltételei voltak.

Mitől „költséges” a nacionalizmus?

A „költséges nacionalizmus” fogalma ebben a tanulmányban nem morális ítélet, hanem elemző kategória. Arra utal, hogy az etnikai alapon végrehajtott tulajdoni és intézményi átrendezések nemcsak a kisebbségi közösségeket érintették, hanem az

állami gazdaság és a közigazgatás működésére is hatással voltak. A háború utáni államépítés során a nemzetpolitikai célok gyakran közvetlenül beavatkoztak a gazdasági életbe. Intézmények kerültek állami ellenőrzés alá, tulajdonviszonyok változtak meg, vezetőket távolítottak el, miközben a korábban kialakult gazdasági és társadalmi hálózatok meggyengültek vagy megszűntek.

A költségek egyik legfontosabb formája a szervezeti kapacitások leépülése volt. A szövetkezetek, bankok és más gazdasági intézmények működése nem kizárólag a birtokolt vagyonon múlt. Ugyanilyen fontos szerepet játszott a szakértelem, a vezetői tapasztalat, a kialakult munkarend és a bizalmi kapcsolatok rendszere. Amikor a vezetői réteget politikai vagy nemzetiségi szempontok alapján lecserélték, az intézmények működőképessége is sérült. A gondnokok és új vezetők kinevezése sok esetben nem szakmai, hanem politikai megfontolások szerint történt, ami bizonytalanságot, lassabb ügyintézkést és szervezeti zavarokat eredményezett.

A költségek második szintje az adminisztratív működésben jelent meg. Az elkobzások, vagyonzárlatok, felszámolások és átszervezések összetett bürokratikus folyamatokat indítottak el. A különböző hivatalok, alapok és helyi szervek gyakran ugyanazon vagyonelemek felett igyekeztek rendelkezni, ami hatásköri vitákhoz, párhuzamos döntésekhez és elhúzódnó ügyintézéshez vezetett. A tulajdonátrendezés ezért nem egyszeri aktusként, hanem hosszú és sokszor nehezen áttekinthető folyamatként zajlott.

A harmadik költség típusa a társadalmi bizalom meggyengülésében ragadható meg. A tulajdonjogok bizonytalanná válása, a betétek zárolása, a lakosságcsere pénzügyi korlátai és az intézmények politikai ellenőrzése fokozatosan aláásták a gazdasági szereplők biztonságérzetét. Az emberek egyre kevésbé bízhattak abban, hogy hosszabb távon is rendelkezhetnek vagyonukkal, megtakarításaikkal vagy intézményeikkel. A bizalomvesztés nemcsak egyéni tapasztalat volt. Gyengítette a közösségi együttműködést, csökkentette a részvételi hajlandóságot és hozzájárult a helyi gazdasági kapcsolatok fellazulásához.

A tanulmány egyik fő következtetése, hogy a szlovákiai magyarság 1945 utáni „lemorzsolódása” nem írható le kizárólag demográfiai vagy jogtörténeti folyamatként. A közösség nemcsak lakosságot és vagyont veszített, hanem fokozatosan meggyengültek azok az intézményi keretek is, amelyek a gazdasági önszerveződést lehetővé tették. A kényszerigazgatás korlátozta a tulajdonosok mozgásterét, a nemzeti bizottságok a helyi konfliktusokat gyakran a tulajdonviszonyok átalakításán keresztül kezelték, a lakosságcsere pénzügyi szabályozása pedig megnehezítette a vagyonhoz való hozzáférést. Ezzel párhuzamosan a szövetkezeti és banki hálózatok felszámolása meggyengítette a korábban kialakult együttműködési és bizalmi kapcsolatokat.

A „költséges nacionalizmus” fogalma ezért kettős jelentéssel bír. A kisebbségi közösségek számára a veszteség közvetlenül érzékelhető volt a vagyonvesztésben, az intézményi bizonytalanságban és a gazdasági mozgástér beszűkülésében. Ugyanakkor maga az állam sem kerülhette el a folyamat költségeit. Az adminisztratív túlterheltség,

a szakértelem elvesztése, a helyi konfliktusok és az elhúzódo ügyintézés hosszabb távon a gazdasági racionalitást és a társadalmi együttműködést is gyengítette. A nacionalizáló politika rövid távon ugyan erősítette az állami ellenőrzést és új erőforrásokat vont a hatalom ellenőrzése alá, hosszabb távon azonban hozzájárult a helyi gazdasági hálózatok és a társadalmi bizalom meggyengüléséhez.

Epilógus: intézmények, bizalom és történeti tapasztalat

A tanulmány szándékosan nem a veszteségek morális mérlegét kívánta megvonni. Arra tett kísérletet, hogy bemutassa, miként alakították át a háború utáni politikai döntések a tulajdonviszonyokat, az intézményi működést és a gazdasági mozgásteret. Mindez azonban túlmutat a jogi és gazdasági folyamatok történetén. A tulajdonhoz, a megta- karításokhoz és a közösségi intézményekhez való viszony egyúttal a bizalom története is. A szerző nem kívánja lezárni ezt a kérdést, hanem olyan fogalmi és értelmezési kere- tet javasol, amely a szlovákiai magyarság háború utáni történetének további empirikus kutatásai számára is használható lehet.

Ha egy bankbetét tartósan zárolható, egy vállalkozás kényszerigazgatás alá vonható, vagy egy szövetkezet elveszítheti önállóságát, akkor nemcsak gazdasági változás történik. Megváltozik az emberek viszonya az intézményekhez, a tulajdonhoz és a jövő tervezhető- ségéhez is. A bizonytalanság nem pusztán anyagi veszteségeket okoz, hanem gyengíti azt a bizalmat is, amely minden gazdasági és közösségi együttműködés alapja.

A szlovákiai magyarság 1945 utáni története ebből a szempontból nem írható le kizárólag népességmozgások, jogfosztások vagy tulajdonvesztések történeteként. Ugyanilyen fontos azoknak az intézményi kereteknek a meggyengülése, amelyek koráb- ban lehetővé tették a közösségi önszerveződést. A szövetkezetek, pénzintézetek és egyéb gazdasági szervezetek nemcsak szolgáltatásokat nyújtottak, hanem olyan együttműködési formákat tartottak fenn, amelyek összekapcsolták a helyi társadalom szereplőit. Amikor ezek a keretek meggyengültek vagy megszűntek, annak hatása túl- mutatott a közvetlen gazdasági veszteségeken.

A gazdaságtörténeti megközelítés éppen azért fontos, mert láthatóvá teszi a poli- tikai döntések anyagi és intézményi következményeit. A nemzetállami átalakulás nem- csak törvényekben, politikai nyilatkozatokban vagy diplomáciai döntésekben jelent meg, hanem leltárakban, zárolási határozatokban, betétkönyvekben, gondnoki kineve- zésekben és átadás-átvételi jegyzőkönyvekben is. Ezek a források megmutatják, miként alakultak át a politikai döntések konkrét tulajdoni és gazdasági viszonyokká.

A korszak történeti jelentősége ezért nem kizárólag abban rejlik, hogy milyen dön- tések születtek 1945 után, hanem abban is, hogy ezek miként alakították át a magyar közösségi önszerveződés lehetőségeit, az intézményekhez fűződő viszonyt és a társa- dalmi bizalom szerkezetét. A háború utáni átalakulás története így egyszerre szól állam- építésről, vagyonátrendezésről és azokról a hosszú távú következményekről, amelyek a gazdasági és közösségi élet működésében még jóval később is érezhetőek maradtak.

Szakirodalom

- Gaučík István 2008. *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése 1918–1938. Dokumentumok*. Pozsony, Kalligram.
- Gaučík István 2022. A felvidéki pénzüntézetek integrációja a magyarországi bankrendszerbe az első bécsi döntés után. In Filep Tamás Gusztáv–Papp Z. Attika–Szerbhorváth Görgy (szerk.): *Palimpszesztus. Írások Bárdi Nándor 60. születésnapjára*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet–Kalligram, 2022, 311–328. p.
- Glassheim, Eagle 2000. National Mythologies and Ethnic Cleansing: The Expulsion of Czechoslovak Germans in 1945. *Central European History*, 33. évf. 4. sz. 463–486. p.
- Horčíčka, Václav 2017. Die Befreiung der Tschechoslowakei und die Verhängung der Nationalverwaltung über das Vermögen Fürst Franz Josefs II. von und zu Liechtenstein im Juni 1945. *Studia historica Brunensia*, 64. évf. 1. sz. 299–317. p.
- Hoření, Karina 2024. A Brave New World Out of the Same Old Pieces: Property Confiscation and Distribution in Postwar Czechoslovakia. *Nationalities Papers*, 53. évf. 4. sz. 777–797. p.
- Jaura, Zdeno 1975. *Národné výbory a ekonomika*. Bratislava, Veda.
- Kittel, Manfred–Möller, Horst 2006. Die Beneš-Dekrete und die Vertreibung der Deutschen im europäischen Vergleich. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 54. évf. 4. sz. 541–581. p.
- Schlögel, Karl 2003. Europa ist nicht nur ein Wort. Zur Debatte um ein Zentrum gegen Vertreibungen. In Danyel, Jürgen – Ther, Philipp (szerk.): *Flucht und Vertreibung in europäischer Perspektive*. Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 51. évf. 1. sz. 5–12. p.
- Szabó Károly 2007. A csehszlovák–magyar lakosságcsere gazdasági vonatkozásai. In Molnár Imre–Szarka László (szerk.): *Otthonatlan emlékezet. Emlékkönyv a csehszlovák–magyar lakosságcsere 60. évfordulójára*. Komárom, MTA Kisebbségkutató Intézet–Kecskés László Társaság, 92–100. p.
- Ther, Philipp 2003. Erinnern oder aufklären. Zur Konzeption eines Zentrums gegen Vertreibungen. In Danyel, Jürgen–Ther, Philipp (szerk.): *Flucht und Vertreibung in europäischer Perspektive*. Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, 51. évf. 1. sz. 36–41. p.
- Ther, Philipp 2011. *Die dunkle Seite der Nationalstaaten. Ethnische Säuberungen im modernen Europa*. Göttingen, Vandenhoeck&Ruprecht.
- Vadkerty Katalin 1999. *A belső telepítések és a lakosságcsere*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó.

ISTVÁN GAUČÍK

NATION-STATE BUILDING THROUGH THE ECONOMY: ETHNIC HOMOGENIZATION, PROPERTY REDISTRIBUTION, AND INSTITUTIONAL CAPACITY LOSS IN CZECHOSLOVAKIA, 1945–1948

This study examines how the economy became a key arena of nation-state building in post-war Czechoslovakia, focusing on the Hungarian minority in Slovakia between 1945 and 1948. While the analysis concentrates on the immediate post-war period, it also traces the institutional origins of these developments to the interwar years, when minority communities established extensive networks of cooperatives, banks, and self-help organizations. The article argues that economic nationalism should be understood not merely as an ideology but also as a mode of governance that shaped access to property, credit, resources, and institutional power.

The study analyses the interaction between national committees, systems of national trusteeship, confiscatory policies, financial controls, and population transfers. Together, these mechanisms produced a far-reaching redistribution of property and economic resources while simultaneously weakening the institutional capacities of the Hungarian minority. The article therefore interprets minority “erosion” not primarily as a demographic process but as a form of institutional and economic capacity loss, reflected in the dismantling of cooperative networks, the liquidation of minority-owned financial institutions, restrictions on property rights, and the disruption of trust-based organizational structures.

Drawing on recent English- and German-language scholarship on forced migration, property confiscation, trusteeship, and post-war state-building, the article situates the Southern Slovakian case within a broader Central European context. It demonstrates that ethnic homogenization was closely intertwined with economic governance and the redistribution of resources. The study concludes that these policies generated not only the dispossession of minority communities but also administrative inefficiencies, organizational disruption, and long-term social costs. In this sense, the post-war experience of the Hungarian minority in Slovakia illustrates the broader phenomenon of “costly nationalism”.